

ВІДГУК

офіційного опонента
про дисертаційну кваліфікаційну наукову працю
Тур Оксани Миколаївни
«Уніфікація та стандартизація
документознавчої термінології в Україні»,
подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 26.165.01
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій
за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство

Початок ХХІ ст. ознаменувався новітніми методологічними підходами до дослідження документознавства та його термінологічного апарату. Цей час позначений значною кількістю студій, предметом вивчення яких стало розроблення загальної теорії документа, документознавчої освіти, освоєння зарубіжного досвіду. Звертаючись до документознавчої тематики, варто враховувати, що розширення змісту поняття «документ», зумовлене його проникненням в усі сфери людської діяльності, набуттям типово-видового різноманіття внаслідок динамічних процесів диференціації та інтеграції наукових дисциплін, що його вивчають, спричинило активне обговорення сутності документознавства як наукової дисципліни, співвідношення її загальної та спеціальної частин, місця серед інших наук документально-комунікаційного напрямку, термінологічної системи, здатної номінувати відповідні поняття. Нові терміни, які з'явилися порівняно недавно, не отримали усталеного тлумачення, їхнє місце в логіко-поняттєвій системі науки ще доведеться визначити. До того ж на семантику деяких із них впливають визначення, використовувані в суміжних галузях знань, насамперед пов'язаних із інформаційними технологіями. У той же час інтегрування України в єдиний економічний, інформаційний світовий простір, розуміння того, що стандартизація набуває значення в забезпеченні виробництва конкурентоспроможної й доброякісної продукції як основи сталої перспективи національної економіки, надали актуальності питанням удосконалення інформаційного забезпечення. Пріоритетним напрямом

Н Б У В		
ВХ №	434	
28	05	2019 р.
Розр. №	10	

стало запровадження міжнародних, європейських стандартів із метою гармонізації нормативно-правових актів України із законодавством Європейського Союзу, зокрема й термінології нормативно-технічних документів.

Разом з тим, значення деяких термінів розвиваються під впливом трактувань, які використовуються в суміжних сферах діяльності. Також свій внесок вносить розвиток інформаційних технологій, що випереджає їх наукове осмислення, і потреба гармонізації вітчизняних і зарубіжних термінів. проблемними залишаються моменти неузгодженості документознавчої термінології, неопрацьованості або недостатньої деталізації окремих термінів у спеціальній науковій, учбово-методичній літературі, штучної прив'язки запозичених іншомовних (і не завжди вірно інтерпретованих) термінів до вітчизняних реалій.

Така ситуація спонукає до активного дослідження поняттєвого апарату документознавства, проблем уніфікації та стандартизації його термінологічної системи й визначає актуальність дисертаційної праці Оксани Миколаївни Тур.

Обрання об'єктом дослідження термінології документознавства, що репрезентує його логіко-поняттєвий апарат, та предметом – теоретико-методологічні засади формування термінологічної системи документознавства, особливості уніфікації і стандартизації термінології документально-комунікаційної діяльності суспільства, проблеми гармонізації стандартів у контексті міжнародної співпраці зумовило формування значного переліку дослідницьких завдань, серед яких найважливішими, на мою думку, є такі: обґрунтувати сутність і з'ясувати принципи, способи, функційне призначення уніфікації документознавчої термінології та основні етапи становлення системи уніфікованих термінів як засобів професійної комунікації; визначити нормативно-правове, науково-методичне регулювання стандартизації в Україні, у першу чергу, у сфері термінотворення і терміновживання; розкрити проблематику гармонізації вітчизняних нормативно-правових і нормативно-технічних

документів із європейськими й міжнародними, перспективні напрями стандартизації термінології документознавства.

Не применшуючи значущості інших завдань дисертації, хочу зазначити, що усі вони комплексно сприяють вирішенню мети дисертації – дослідженню сучасного стану терміносистеми документознавства в Україні; проблем уніфікації, стандартизації документознавчої термінології; гармонізації із міжнародними, європейськими стандартами з метою зближення національної правової системи із законодавством Європейського Союзу.

Усі елементи наукової новизни отриманих результатів чітко й коректно сформульовані, їхня кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Хронологічні межі праці окреслені періодом нинішньої термінологічної активності, спрямованої на визначення сутності змісту, тлумачення наявних і неологічних термінів. На мою думку, вони доречно дещо розширені за рахунок короткого екскурсу в період 1920–1930-их рр., позначених актуалізацією тематики діловодства й архівної справи, який став провісником народження документознавства, а також в період науково-організаційного становлення документознавства у СРСР та пошуків оптимальних методів раціоналізації діловодства середини ХХ ст.

Вагомим є й науково-практичне значення отриманих дисертанткою результатів. Основні положення дисертаційного дослідження, висновки та методичні рекомендації набувають значення при укладанні стандартів та гармонізації національних стандартів у сфері архівної справи та керування документаційними процесами. Практичне значення розроблення теми полягає в застосуванні систематизованого фактичного матеріалу при написанні узагальнювальних теоретичних праць із галузевого термінознавства, навчальних підручників і посібників, підготовці фахових довідників, бібліографічних покажчиків, словників, курсів лекцій, а також прикладних термінологічних студій. Дисертантка визначає перспективність подальших досліджень стандартизації термінології, що полягає в можливості укладання словника стандартизованих, гармонізованих з міжнародними та

європейськими нормативними документами термінів серії «Інформація та документація».

Для досягнення мети дисертаційного дослідження Оксана Миколаївна сформувала й опрацювала джерельну базу (972 позиції у списку джерел та літератури), яку склали масиви опублікованих і неопублікованих документів. Вагоме значення для дослідження мала опрацьована організаційно-розпорядча документи (накази, розпорядження, рішення) урядів СРСР та УРСР, наукова документація (звіти про виконання науково-дослідних робіт, повідомлення, матеріали проведення оглядів роботи тощо). До опублікованих джерел зараховано: 1) законодавчі акти в галузі архівної справи, діловодства, документаційного забезпечення управління, інформаційної діяльності, стандартизації; 2) нормативні документи (міжнародні, загальносоюзні, державні (національні), галузеві стандарти); 3) науково-методичні й нормативно-методичні документи (методичні програми, рекомендації, вказівки, правила роботи); 4) навчальні видання (підручники, посібники); 5) періодика як масове джерело (фахові часописи, збірники наукових праць, інші періодичні й продовжувані видання); 6) довідкові видання (довідники, енциклопедії, каталоги, покажчики); лексикографічні джерела (лінгвістичні та енциклопедичні словники). Великий потенціал для дослідження продемонстрували й електронні ресурси віддаленого доступу.

Важливо підкреслити, що достовірність результатів дослідження підтверджується не лише використанням джерельної бази, логікою та методологією дослідження, а й апробацією дисертанткою здобутків результатів наукових пошуків, які були оприлюднені у виступах на низці міжнародних (більше 30 позицій), усеукраїнських (5 позицій) та регіональних (3 позиції) конференціях, семінарах тощо. Тож науковий доробок дисертантки дає підстави дійти висновку про достатній рівень репрезентації основних положень дослідницької праці широкому науковому загалу.

Структура дисертації відображає логіку, послідовне виконання основних завдань та досягнення мети дослідження. Дисертація складається

з титульного аркуша, анотації українською та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою праці, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків у кінці розділів та загальних висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Її оформлення відповідає вимогам МОН України.

Усі теоретичні, методологічні та практичні здобутки представлені в розділах дисертаційної праці.

У *вступі* переконливо обґрунтовано актуальність теми, чітко й коректно сформульовано мету дослідження, що конкретизується у поставлених дисертанткою завданнях, правильно визначено предмет та об'єкт дослідження, логічно окреслено систему використаних авторкою дослідницьких методів.

У першому розділі *«Стан розроблення теми, джерельна база та методологія дослідження»* дисертантка глибоко проаналізувала наявний доробок радянських, українських і зарубіжних учених, позначений увагою до документознавчої терміносистеми. Це дало підстави Оксані Миколаївні обґрунтовано дійти висновку про відсутність у документознавстві комплексного дослідження стану терміносистеми галузі й чіткого та системного вирішення проблеми уніфікації та стандартизації документознавчої термінології. Застосування філософських, загальних і спеціальних наукових методів на принципах історизму, об'єктивності, всебічності й цілісності дозволило дисертантці розкрити концептуальні підходи до теоретичних і прикладних термінологічних досліджень, встановити досягнення та проблеми стандартизації термінології документознавства. Сукупність застосованих методів сприяла відкриттю логічної послідовності, множинності напрямів розвитку унормування фахової лексики документознавства.

У другому розділі *«Теоретичні засади термінологічних студій»*, спираючись на новітні підходи до теоретичних термінологічних студій, дисертантка уточнила ознаки терміна як особливого номінативного знака, сутнісні вимоги до нього, його роль як елемента термінологічної системи, розуміння термінології як упорядкованої сукупності лексичних одиниць.

Методологія термінологічних досліджень, що дозволяє здійснити вивчення правил, закономірностей утворення, розвитку та функціонування фахової лексики, дала можливість Тур О. М. з'ясувати сучасний стан терміносистеми документознавства. Це дало змогу виявити тенденції терміноутворення, запозичання, лексико-семантичних явищ. Оригінальністю відзначається студіювання проблематики, пов'язаної з виявом цих явищ, та прогнозування можливих шляхів її вирішення. Унормувальний характер цього дослідження, безперечно, важливий для стандартизації термінології.

Розділ 3 *«Уніфікація документознавчої термінології»* присвячений характеристиці уніфікації термінів. Дисертантка вибудовує своє дослідження, визнаючи, що уніфікація термінології пов'язана з приведенням термінів до одноманітності, єдиної форми або системи, покликана забезпечити однозначну відповідність між системою понять і терміносистемою. Вона дійшла висновку, що уніфікація документознавчої термінології повинна розглядатися в динамічному аспекті як один із напрямів термінологічної роботи.

Комплексно проаналізувавши основні етапи становлення системи уніфікованих термінів, принципи, способи та функційне значення уніфікації термінології документознавства, дисертантка звернула особливу увагу на те, що одним із способів уніфікації терміносистеми будь-якої галузі знань, у тому числі й документознавства, є укладання тезаурусів як можливих моделей семантичної системи лексики. Тур О. М. запропонувавля об'єднати словник тезаурусного типу та тлумачний словник, щоб не тільки побачити місце кожного елемента в системі, а й зрозуміти, завдяки яким основним характеристикам термін займає в ній певне місце.

Дослідження, здійснені у розділі 4 *«Стандартизація термінології документознавства: досягнення і проблеми»*, дали змогу дійти висновку, що протягом 1960–1970-х рр. відбувалося формування теоретико-методологічних основ стандартизації термінології, які засвідчували, що ця діяльність відрізняється притаманною лише їй формою організації роботи, потребує залучення до термінологічної роботи багатьох установ та

окремих фахівців, безпосередньо зацікавлених у впорядкуванні термінології, участі органів стандартизації у контролі за дотриманням стандартизованої термінології, регулярного перегляду стандартів на термінологію, проведення термінологічної роботи за єдиною методичною програмою.

Важливою і цінною властивістю цієї дослідницької роботи є глибоке занурення до аналізу правової складової (п. 4.3). Авторкою послідовно показаний процес еволюції нормативно-правового та науково-методичного регулювання стандартизації в Україні. Точкою відліку стандартизації документознавчих термінів дисертантка визначає ГОСТ 16487-70 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення» – перший термінологічний стандарт у галузі діловодства й архівної справи, який сприяв поліпшенню практичної, науково-методичної, навчальної роботи й заклав підвалини для подальшого розвитку відповідних сфер практичної діяльності. Тур О. М. виявила особливості трактування термінів у ньому й зробила висновок, що лексеми пояснювалися через призму їх функціонування в управлінській сфері.

Першим термінологічним стандартом самостійної України, що став виявом зародження національної терміносистеми діловодства, документознавства та архівної справи, був ДСТУ 2732-94 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення», зміст якого ретельно простудійований дисертанткою. Вона підкреслила, що зміни, спричинені еволюцією науки, торкнулися термінологічної системи діловодства та архівної справи, зумовили перегляд ДСТУ 2732-94 і появу ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять», автори якого узагальнили наявні на той час термінологічні здобутки документознавства, діловодства та архівної справи, конкретизували визначення змісту термінів згідно з чинними лінгвістичними й логічними вимогами.

Заслуговує на схвалення студіювання дисертанткою законів України, постанов Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства юстиції України, термінологічні частини яких містять визначення деяких документознавчих і міжгалузевих термінів, уточнюють дефініції

найважливіших термінів підсистеми, сприяючи унормуванню її термінологічного апарату.

У розділі 5 «*Міжнародна співпраця зі стандартизації документально-комунікаційної діяльності суспільства*» дисертантка здійснила дослідження Міжнародної організації зі стандартизації, зокрема двох її технічних комітетів: ISO/TC 37 «Мова й термінологія» (діяльність якого значною мірою сприяє гармонізації методів укладання, подання термінологічних даних та управління ними) та ISO/TC 46 «Інформація та документація» (питання стандартизації діяльності інформаційних центрів, бібліотек, архівних установ, музеїв і комерційних структур у процесі виявлення, опису, зберігання й аналізу інформації, а також документообігу та керування документаційними процесами). Детальне опрацювання термінологічних розділів базових міжнародних стандартів у сфері керування документаційними процесами дозволило дисертантці з'ясувати особливості представлення в них термінологічних одиниць і зробити висновки про можливість застосування деяких норм профільних міжнародних стандартів під час національної стандартизації. Крім того, Тур О. М. чітко окреслила низку проблем, зумовлених актуальністю гармонізації із законодавством ЄС багатьох нормативно-правових актів України, серед яких і стандарти серії «Інформація та документація».

Дисертантка запропонувала комплекс теоретико-фундаментальних завдань та перспективних напрямів практичної діяльності.

Завершується виклад основних результатів дослідження розгорнутими *висновками*, що стисло, але повно відображають основні положення кожного розділу роботи.

Отже, детальне ознайомлення з текстом дисертації Тур О. М. дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до вирішення проблеми уніфікації та стандартизації документознавчої термінології відзначається фундаментальністю та ґрунтовністю. Поставлена дисертанткою мета була досягнута повною мірою, а сама дисертація виконана а високому науковому рівні. Дослідницька робота Оксани Миколаївни, що поєднує в

собі наукові здобутки та наочність відображення матеріалу, може бути цінною науково-практичному і в освітньо-просвітницькому відношенні.

Ознайомлення з текстом автореферату доводить, що в ньому чітко та стисло відображено основні положення дисертаційної праці Тур Оксани Миколаївни. Основні положення дисертації та змісту автореферату повністю ідентичні, що відповідає вимогам МОН України.

Позитивно оцінюючи в цілому наукові здобутки, вважаю за необхідне висловити деякі зауваження й побажання щодо цієї дослідницької праці, яка виділяється високим ступенем фундаментальності:

1. У третьому розділі, присвяченому уніфікації документознавчих термінів, дисертантка одним із способів цієї діяльності визначає укладання тезаурусів як можливих моделей семантичної системи лексики. Вона детально дослідила можливості та переваги тезаурусного моделювання термінологіки й запропонувала об'єднати словник тезаурусного типу та тлумачний словник. Вважаю, що було б доцільним подати методику створення такого тезаурусу, а також представити, можливо у Додатках, зразок створеного Оксаною Миколаївною словника.

2. Процес оновлення термінів є динамічним, варіативним та безперервним. Так, у назві п. 2.1 вжито словосполучення «лексико-комунікаційна система». Утім дефініція нажаль не наводиться. Хотілося б почити погляди дисертанта з приводу переваг використаного словосполучення від виразу «лексико-комунікативна система»?

3. На мою думку, доцільно було провести термінологічні паралелі між традиційним документознавством та документологією, яка репрезентує новий етап інституалізації науки про документ (Н. М. Кушнарєнко).

Однак висловлені зауваження не ставлять під сумнів отримані дисертанткою наукові результати, вони, можливо, допоможуть окреслити напрями подальшої дослідницької діяльності дисертантки.

Отже, дисертаційна праця «Уніфікація та стандартизація документознавчої термінології в Україні» є актуальним дослідженням, що поглиблює досягнення документознавчої науки, є суттєвим внеском в розроблення теоретико-фундаментальних завдань та перспективних напрямів розвитку стандартизаційної діяльності.

Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою Тур Оксаною Миколаївною кваліфікаційною науковою працею, що містить нові, науково обґрунтовані та практично цінні результати, які вирішують важливу наукову проблему уніфікації та стандартизації документознавчої термінології в Україні.

Актуальність обраної теми, ступінь обґрунтованості основних положень та висновків, новизна та повнота викладу в дисертаційному дослідженні та в опублікованих дисертанткою наукових працях, повною мірою відповідають тим вимогам, що висуваються до наукових праць.

Зважаючи на вищенаведене, зазначу, що дисертаційна праця Тур Оксани Миколаївни «Уніфікація та стандартизація документознавчої термінології в Україні» відповідає існуючим вимогам МОН України щодо докторських дисертацій, викладених у пп. № 9, 10, 12, 13 Положення «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство.

Офіційний опонент:

доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри теорії комунікацій,
реклами та зв'язків із громадськістю
Запорізького національного університету

О. В. Синський

Підпис
засвідчую
a. v.

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

